

Gönczöl Katalin egyetemi tanár, a Magyar Kriminológiai Társaság elnöke

Merre tovább kriminálpolitika?

Az áldozat segítő intézmény keretében a mindenkori kormány olyan szolgáltatást nyújt, amely a közvélemény támogatását élvezi.

A kormányzati áldozatsegítő politikával az állam kifejezi szolidaritását a bűncselekmények következményeit közvetlenül elszenvedő személyek és közösségek iránt, de ezzel kifejezésre juttatja azt is, hogy nem képes állampolgári jogon, mindenki számára közbiztonságot szolgáltatni.

Az áldozatok napján - az eddigi hagyományok szerint - a szakma képviselői és a felelős politikai szereplők mérleget készítenek és terveket fogalmaznak meg a jobb, hatékonyabb szolgáltatás megteremtése érdekében. Én is ezeket a hagyományokat követem, koncentrálna a gyermek-és fiatalok áldozataira.

Magyarországnak nemes, magas szinten fejlett szakmai tradíciókkal rendelkező gyermekvédelmi rendszere van. A közel 10 éves szakmai vitákban, **1997**-ben végre megszületett a Gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. törvény), amely közel két évtized távlatából is a jogalkotás gyöngyszemei közé sorolható.

A rendszerváltozás után **2003-ban** országgyűlési határozatban rögzítette a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját. Ebben a legfontosabb feladatok között szerepel a gyermek- és fiatalok személyek áldozattá és elkövetővé válásának, valamint a családon belüli erőszaknak a megelőzése. A stratégiában foglaltak érvényességét, a megelőző ciklusban a megtett intézkedések hatékonyságát elemző kormányjelentéseket három alkalommal az Országgyűlés szakbizottságai vitatták meg és értékelték. Csak megjegyzem, hogy a cselekvési programról szóló 2009. évi kormányhatározat tervezete is elkészült, de időhiány miatt már nem került a kormány elé, az illetékes minisztérium irattárában azonban megtalálható.

2006 óta országosan állami intézmények gondoskodnak a bűncselekmények áldozatainak megsegítéséről és a súlyos, erőszakos bűncselekmények rászoruló áldozatainak állami kárenyhítéséről. Ezek az intézmények a kezdetektől fogva különös figyelmet szentelnek a gyermek-és fiatalok, valamint a családon belüli erőszak áldozatainak.

2007 óta a büntetőeljárásban, a mediáció bevezetésével, lehetőség van a bűncselekményekben megnyilvánuló konfliktusok erőszakmentes feloldására. Általános szakmai tapasztalat szerint ez az intézmény bizonyult a kortárs erőszak egyik leghatékonyabb megelőzésének, a gyermek- és fiatalok áldozatok és elkövetők körében pedig az ismételt elkövetővé és/vagy áldozattá válás megelőzésének.

A hozzátartozók közötti erőszak megszakítása, a korai beavatkozás érdekében **2009-ben** törvény vezette be a megelőző távoltartás intézményét.

A TÁMOP 5.6.2. kiemelt projekt keretében a projekt résztvevői megtanulták a számukra addig szokatlan szakmai együttműködés legkorszerűbb módszereit és a **jelzőrendszer** felelős működtetése ma már számon kérhető. 2005-ben a modellkísérleti programban megkezdődött krízisközpontok

működése. Ma 14 bántalmazottakat befogadó központ működik az országban és folyamatosan hívható az Országos Kríziskezelő és Információs telefonszolgálat.

A rendőrség megyei és a helyi szervek bűnmegelőzési egységeinek áldozatvédelmi referensei a napi munkatevékenységük részeként folyamatosan nyomon követik a bűnügyi helyzet alakulását, a jellemző elkövetői, áldozati magatartásokat. Napi kapcsolatban állnak a bűnügyi és közrendvédelmi állománnyal, az elemző-értékelő egységekkel. A sértettek minden esetben tájékoztatást kapnak az igazságügyi hivatal által nyújtott szolgáltatásokról, azok igénybevételének módjáról. 2011-ben a területi és helyi rendőri szervek munkatársai áldozatsegítés céljából közel 11.000 igazolást állítottak ki az azt igénylő áldozatok kérésére.

E rövid áttekintés után felmerül a kérdés, hogy ennyi protektív céllal létrehozott jogi dokumentum és működő intézmény ellenére miért hal meg évente 30-40 gyermek családon belüli erőszak áldozataként. Miért növekszik azoknak a gyermek-és fiatalkorú áldozatoknak a száma (2010-ben 6554, 2011-ben 8838 gyermek és fiatalkorú), akiknek többsége a bűncselekményt a családban, az iskolában, a szórakozó helyek környékén szenvedni el? Azt a tényt szakma már az előbbi tendencia következményeként fogja fel, hogy a kiskorú áldozatok számával együtt az összes ismertté vált elkövetők körében növekszik a fiatalkorú elkövetők aránya. A növekedés 2010-hez képest 2011-ben 10% körül alakult.(2010-ben 23.068, 2011-ben 25.561 fiatalkorú elkövetőt regisztráltak). Mindeközben a hazai népességben a gyermek- és fiatalkorú népesség aránya csökken. A szakma azzal is tisztában van, hogy az erőszak kultuszának terjedésében alig van különbség az áldozat és az elkövető társadalmi, szociális helyzete között. A családon belüli erőszak áldozata nagyobb eséllyel követ el bűncselekményt, de az ilyen típusú bűncselekmény elkövetője igen gyakran maga is áldozata a kortárserőszaknak.

Felmerül a kérdés, hogy átfogóan mértük-e valaha is ezeknek az intézményeknek a szakmai hatékonyságát? Készültek-e alapos költség –haszonelemzések? A válasz erre a nagyon egyszerű és magától értetődő szakmai kérdésre az, hogy nem. Ilyen módszereket a magyar közigazgatás nem, vagy csak nagyon ritkán alkalmaz.

A továbbfejlesztés irányát négy pontban összegezzem:

1. *Nagyon hangsúlyosan javaslom az exkluzív kriminálpolitika, gyermekvédelem és családpolitika eszközeinek intenzív használatát.* Helyre kell állítani kontroll és támogatás mostanában megbillent kényes egyensúlyát, erősíteni kell a társadalmi integrációt segítő szakmai gyakorlatot. Törekedni kell az esetkezelés és a hálózat építés fejlesztésére. *Ajánlott a korai segítő beavatkozás.* A jelző rendszer működtetése már az első veszélyt jelentő szindrómára. Más országokban is jól bevált a védőnők, az óvodák, a körzeti- és gyermekorvosok, a nevelési tanácsadók, az iskolák, a szociális- és gyermekvédelmi szakemberek, a rendőrök, az egyházak, a civilek jelzéseinek befogadása, és a kliensorientált szakmai szemlélet helyett az esetorientált szakmai beavatkozás széleskörű alkalmazása. A korábbi hagyományoktól eltérően a célcsoport már nem a kliens, hanem *a problémás vagy a környezet által észlelhetően bajbajutott, erkölcsi vagy szociális veszélyzónába került család.*
2. *Ajánlom a fenti szellemben megvalósítandó helyi kezdeményezések támogatását.*
 - a. Ajánlom azért, mert a közösségekben az erőszakmentes technikák, a mediáció bátor alkalmazása eddig bevált különösen a lakókörnyezeti konfliktusok, a településeken, az iskolán belüli konfliktusok megoldásában.

- b. Ajánlom a kortárs csoportok számára alternatív, felzárkóztató, készségfeltáró, fejlesztő, sikerélményt nyújtó kulturális és sport programok pályázatokkal történő támogatását.
3. Az 1989. évi ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkében foglaltak szerint *a részes államoknak átfogó, a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatási rendszert kell kidolgozniuk és végrehajtaniuk. Eszerint a fiatalkorúak ügyeinek minden szakaszában speciálisan képzett szakemberekből álló, elkülönült intézményrendszerre van szükség. Magyarország az Egyezményt 1991-ben ratifikálta.* Nálunk e követelménynek megfelelő igazságszolgáltatás a bíróságok speciális illetékességi szabályai alapján valósult meg. Ezt a 2010. évi Büntető Eljárásjogi törvény módosítása megszüntette. 2011-ben megszűntek a fiatalkorúak bíróságai és ügyészségi szervezetei.

A jogalkotó a törvény módosításakor az időszerűsége hivatkozott. Joggal, hiszen 2007-ben a fiatalkorúak ügyében folyó büntető eljárások az ügyek 43,5%-ában fejeződtek be két év alatt, míg 18%-ban 3 éven túl. Az időszerűség az ENSZ Gyermekjogi Egyezménynek éppen úgy alapelve, mint az elkülönült szervezet. A fiatalkorúakra vonatkozó elkülönült szervezet és kódex rendszer megalkotását hosszú távon tehát nem lehet megspórolni. *A különleges szakértelem és az időszerűség követelményeinek egyszerre, egyidejűleg kell megvalósulnia.* 1908. évi nagy büntetőpolitikai reform óta ugyanis minden elhívatott magyar szakember azt vallja, hogy a fiatalkorúak elleni büntető eljárásban mindvégig a nevelés szempontjainak kell elsődlegesen érvényesülnie, miközben ebben az elkövetői körben is érvényes az, hogy bűn következmény nélkül nem maradhat. A külön kódexek koncepciójának kidolgozása 2007-ben megkezdődött, majd 2009-ben a folyamat megszakadt. Pedig tudjuk, hogy csak e két követelmény egyidejű teljesítésével fékezhető meg a korai bűnözővé válás bővített társadalmi reprodukciós folyamata.

4. Végül, de nem utolsó sorban *fejleszteni kell az áldozatsegítő szolgálatot* és támogatni annak hálózatépítő tevékenységét. Össze kell kapcsolni az áldozattá válás megelőzését és az ismételt áldozattá válás esélyének csökkentését, különös figyelemmel az erkölcsi veszélyzónában élő gyermek- és fiatalkorúakra. Ennek érdekében tovább kell fejleszteni és a nap 24 órájában elérhetővé kell tenni *az ambuláns pszichológiai segítséget nyújtó szolgálatot* a súlyos, főleg erőszakos bűncselekményt elszenvedett áldozatok azonnali támogatásának megkezdése érdekében.

Amint a példaszerű felsorolásból is kiderül, bőven van hosszú-és rövidtávon megvalósítandó feladat. A kormányzat és a gyakorlati szakember a napi döntéshozatali mechanizmusban azonban szinte naponta kerül válaszút elé, ilyenkor mindig meg kell találni a beavatkozás módjában a kontroll és a támogatás kényes egyensúlyának érzékeny pontját.

(Elhangzott a Bűncselekmények Áldozatainak Világnapja alkalmával „Áldozatokból bűnelkövetők?” címmel, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által 2013. február 22-én megtartott konferencián.)